

ตัดไม้ทำลายป่า สัตว์ป่า สัมปทานป่า เข้าพื้นที่ป่าราคาถูก การสร้างถนนเข้าสู่เขตป่า เจตนารมณ์
เชิงพาณิชย์ทำให้ความหลากหลายของป่าถูกจำกัดให้สิ้นไป

2.2 ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในปัจจุบัน ดังตาราง 23

ตาราง 23 สรุประบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์เชิงบวก	ความสัมพันธ์เชิงลบ
<p>-ระบบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างคนกับป่าในปัจจุบัน พบว่า คนในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าขนาดใหญ่ มีความสัมพันธ์กับป่า 2 ลักษณะ ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การใช้ประโยชน์จากป่าในลักษณะการเก็บถุดิบและพืชพรรณธรรมชาติ คือ ผลผลิตที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลผลิตส่วนเกิน เช่น เห็ด ผักขามิคต่าง ๆ ผลไม้ ฯลฯ จะมีการนำมาใช้เพื่อประโยชน์ในการยังชีพ ใช้ย้อมย้อม และวางแผนถึงการใช้ประโยชน์ในอนาคต 2. มีกิจกรรมการก่อตั้งกลุ่มเพิ่มขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์น้ำ เช่น กลุ่มธนาคารต้นไม้ กลุ่มอนุรักษ์ช้าง กลุ่มเด็กรักป่า กลุ่มรักนก กิจกรรมการก่อตั้งกลุ่มดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ลักษณะความสัมพันธ์ในด้านการใช้ประโยชน์จากป่าจะมีลักษณะเช่นเดียวกับความสัมพันธ์ในอดีต แต่ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศของป่าเปลี่ยนแปลงไปจากป่าที่เคสอุดมสมบูรณ์ กลายเป็นป่าที่มีความแห้งแล้งจากกิจกรรมการเข้าพื้นที่ป่าของบริษัทเอกชน และกิจกรรมของคนในพื้นที่ป่าที่หลากหลายรูปแบบ ปริมาณของพืชผัก และอาหารตามธรรมชาติลดลง การใช้ประโยชน์จากป่าในลักษณะการเก็บถุดิบลดลง 	<p>ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าเชิงลบ พบว่า มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อที่อยู่อาศัยและขยายที่ดินทำกินของราษฎรในและนอกพื้นที่ 2. การตัดถอบตัดไม้ทำลายป่าของกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มอิทธิพลในพื้นที่ กลุ่มนักการเมือง ข้าราชการบางคน ชาวบ้านทั้งในและนอกพื้นที่ 4. การเข้าพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ 5. การตัดถนนเข้าสู่พื้นที่ป่า เพื่อดำเนินไม้เศรษฐกิจออกจากป่า

ระบบระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในปัจจุบัน เป็นระบบความสัมพันธ์คล้ายกับความสัมพันธ์ในอดีต แต่ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าแบบเกื้อกูล เริ่มลดลงเนื่องจากปัจจัยด้านป่าลดลงจากการทำกิจกรรมของคนในพื้นที่ป่าที่ยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นการบุกรุกพื้นที่ป่าของคนในและนอกพื้นที่เพื่อที่อยู่อาศัยและชายที่คืนทำกิน การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การเช่าพื้นที่ป่า การตัดถนนเข้าสู่เขตป่า ระบบความเชื่อของคนเริ่มเปลี่ยนไป ความเชื่อทางไสยศาสตร์ลดลงเกี่ยวกับ ผีสาวเทวดา นางไม้ ระบบความเชื่อทางวิทยาศาสตร์เริ่มมีอิทธิพลต่อแนวคิดชาวบ้านในพื้นที่มากขึ้น ความสัมพันธ์ในเชิงบวก มีกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่มากขึ้น มีการก่อตั้งกลุ่มใหม่ ๆ เพื่อการอนุรักษ์ เช่นกลุ่มอนุรักษ์ช้าง กลุ่มอนุรักษ์นก กลุ่มธนาคารต้นไม้ กลุ่มเค้กรักษาป่าในพื้นที่โรงเรียนรอบป่า เนื่องจากองค์กรชาวบ้านในพื้นที่มองเห็นปัญหาเกี่ยวกับการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อขยายที่ดินทำกินของคนทั้งในและนอกพื้นที่ ธรรมชาติถูกบุกรุกทำลาย ปัญหาเกี่ยวกับการเช่าพื้นที่ป่าของบริษัทเอกชนที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของป่า ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และส่งผลกระทบต่อช้างป่า ทำให้ช้างออกหากินนอกป่า

ระบบการก่อตั้งกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีพื้นฐานจากการใช้ภูมิปัญญาในการคิด วิเคราะห์ และหาแนวทางการแก้ไขปัญหา การก่อตั้งกลุ่มเป็นวิธีการหนึ่งในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านในพื้นที่ สอดคล้องกับฐิติรุชชาติ (2541: บทคัดย่อ) ได้กล่าวไว้ว่า ชาวบ้านใช้ระบบการผลิตและการดำรงชีวิตแบบพึ่งพิงป่า โดยยึดหลักการอนุรักษ์ การพึ่งพาอาศัย การเคารพ การสำนึกบุญคุณ ระบบนิเวศป่าเพื่อการยังชีพจึงดำรงอยู่ ท่ามกลางการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจและความเจริญในรูปแบบใหม่ ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังคงรักษาระบบนิเวศป่าไว้ได้ โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องการใช้แนวความคิด และให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่

2.3 ระบบความสัมพันธ์ระหว่าง ช้าง กับป่า

2.3.1 ระบบความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าในอดีต ดังตาราง 24

ตาราง 24 สรุประบบความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าในอดีต

ความสัมพันธ์เชิงบวก	ความสัมพันธ์เชิงลบ
<p>ระบบความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าในอดีต พบว่า ช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่เป็นช้างป่าที่หากินในพื้นที่ป่าบริเวณกว้างในพื้นที่ป่าดงพญาเย็น และจะกระแวนหากินเป็นรอบปี เป็นลักษณะวงกลม</p> <p>สำหรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าเชิงบวก พบว่า ช้างป่ามีความสำคัญมากต่อระบบพื้นที่ป่า ช้างจะกินใบไม้ เดากวักย บางครั้งล้มต้นไม้เพื่อกินเป็นการเปิดให้แสงลงมาในพื้นที่ป่า ทำให้ต้นไม้เล็ก ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากเพราะได้รับแสงแดดที่ช้างเปิดทางให้ เวลาที่ช้างเดินหากินในป่าจะโน้มกิ่งไม้ลงมากิน ผลไม้ที่ร่วงหล่นจะเป็นอาหารของสัตว์ป่าที่มีขนาดเล็กกว่า มูลของช้างที่อยู่ในป่าจะเป็นสารอาหารให้แก่ต้นไม้ พืชพันธุ์นานาชนิด เป็นที่รองรับเมล็ดพันธุ์พืชที่เกิดใหม่ มูลช้างที่มีเมล็ดพันธุ์พืชจะเคี้ยวเป็นดินไม้ต่อไป</p>	

ระบบระบบความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าในอดีต เป็นความสัมพันธ์ในเชิงบวก ช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ เป็นช้างที่มีความสมบูรณ์แข็งแรง ตัวใหญ่ เนื่องจากช้างกินพืชอาหารที่มีความหลากหลายในพื้นที่ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ เดิมเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ กำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. 2502 มีเนื้อที่โดยประมาณ 631,250 ไร่ เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยพรรณไม้นานาพันธุ์ จึงมีการประกาศจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 มีเนื้อที่ 195,486 ไร่ ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลลานางรอง และตำบลโนนดินแดง อำเภอโนนดินแดง ตำบลห้วยทับ และตำบลโคกมะม่วง อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ ช้างป่าในพื้นที่ป่าดงใหญ่ มีพื้นที่หากินเป็นบริเวณกว้าง มีพืชอาหารช้างที่มีความหลากหลาย ซึ่งอาจจะมีมากกว่า 85 ชนิด เพราะพื้นที่ป่าดงใหญ่ในอดีตนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากยังไม่ได้ถูกรุกรานจากคน ช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่จึงหากินอยู่ในป่าและหากินเป็นรอบวงกลมในพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ พืชอาหารช้างในพื้นที่ป่าดงใหญ่ยังมีความอุดม

สมบูรณ์ ช้างจึงกินพืชอาหารในป่าเป็นหลัก พืชอาหารช้างมีสารอาหารที่ช้างต้องการ และเป็นยาสมุนไพรนอกจากจะทำให้ช้างแข็งแรงตามธรรมชาติ พืชอาหารช้างยังช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยของช้างด้วย ช้างจะกินใบไม้ เถาวัลย์ บางครั้งล้มต้นไม้เพื่อกินเป็นการเปิดให้แสงลงมาในพื้นที่ป่า ทำให้ต้นไม้เล็ก ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากเพราะได้รับแสงแดดที่ช้างเปิดทางให้ เวลาที่ช้างเดินหากินในป่าจะโน้มกิ่งไม้ลงมากิน ผลไม้ที่ร่วงหล่นจะเป็นอาหารของสัตว์ป่าที่มีขนาดเล็กกว่า มูลของช้างที่อยู่ป่าจะเป็นสารอาหารให้แก่ต้นไม้ พืชพันธุ์นานาชนิด เป็นที่รองรับเมล็ดพันธุ์พืชที่เกิดใหม่ มูลช้างที่มีเมล็ดพันธุ์พืชจะเติบโตเป็นต้นไม้ต่อไป

2.3.2 ระบบความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าในปัจจุบัน ดังตาราง 25 ตาราง 25 สรุประบบความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์เชิงบวก	ความสัมพันธ์เชิงลบ
<p>ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าเช่นเดียวกับกับอดีต ระบบความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าในปัจจุบันเป็นระบบความสัมพันธ์ในเชิงบวกเช่นเดียวกับอดีต คือช้างจะมีความสำคัญสูงสุดต่อระบบนิเวศป่าเขตร้อน และช่วยสร้างความสมดุลให้แก่พื้นที่ป่า ช่วยเพิ่มปริมาณพืชพันธุ์ในป่า และช้าง เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศป่า แต่ปัจจัยด้านป่ามีการเปลี่ยนแปลง คือ ป่าลดลง ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยด้วยกัน เช่น การบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำการ การลักถอยตัดไม้และล่าสัตว์ป่าของกลุ่มคนต่าง ๆ เช่น นายทุนในพื้นที่ ข้าราชการบางคน กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง และชาวบ้านทั้งในและนอกพื้นที่</p> <p>ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าลดลง และกลับมามีความสัมพันธ์กับป่าใหม่ที่ไม่ใช่ป่าธรรมชาติ คือ ป่าอุตสาหกรรม ในลักษณะที่เป็นปัญหาต่อการดำรงชีวิตของช้าง ป่าใหม่ที่ไม้สุ่นแคบและไม่เกิดประโยชน์ต่อระบบนิเวศของป่า ไม่เกิดประโยชน์ต่อช้าง และเป็นอันตรายต่อชีวิตของช้าง</p>	

ระบบความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าในปัจจุบัน เป็นระบบความสัมพันธ์เหมือนกับอดีต คือ ช้างช่วยสร้างความสมดุลให้แก่ผืนป่า ช่วยเพิ่มปริมาณพืชพันธุ์ในป่า และช้าง เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศป่า แต่ปัจจัยด้านป่ามีการเปลี่ยนแปลง คือ ป่าลดลง ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยด้วยกัน เช่น การบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน การลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ป่าของกลุ่มคนต่าง ๆ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับป่าลดลง และกลับมามีความสัมพันธ์กับป่าใหม่ที่ไม่ใช่ป่าธรรมชาติ คือ ป่ายูคาลิปตัส ในลักษณะที่เป็นปัญหาต่อการดำรงชีวิตของช้าง ป่าใหม่ที่ไม้คุ่นเคยและไม่เกิดประโยชน์ต่อระบบนิเวศของป่า ไม่เกิดประโยชน์ต่อช้าง และเป็นอันตรายต่อชีวิตของช้าง

ส่วนที่ 3 ผลการศึกษาด้านผลกระทบที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร

ผลการศึกษาด้านผลกระทบที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร ใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญที่มีความรู้เกี่ยวกับช้างป่า และการศึกษาข้อมูลมือสองจากบันทึกระหว่างนายสุนทร บุญประสพ ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านโคกเพชร และบุคคลในหน่วยงานราชการ คือ ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอโนนดินแดง และ หน่วยงานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ การศึกษาด้านผลกระทบที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ราษฎร แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 3 ข้อที่ 1 เป็นข้อมูลตัวอย่างผลกระทบระหว่างคนกับช้าง เป็นการศึกษาข้อมูลย้อนหลัง เมื่อปี พ.ศ. 2537 ถึงปลายปี พ.ศ. 2538 เนื่องจากเป็นปีแรกที่ช้างป่าออกมาหากินอาหารพืชไร่ราษฎรเป็นจำนวนมาก และมีการบันทึกข้อมูลผลกระทบที่เกิดขึ้น โดย นายสุนทร บุญประสพ ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้น ซึ่งก่อนหน้านั้น ช้างป่าเคยออกมากินอาหารพืชไร่ราษฎรบ้างเป็นครั้งคราว แต่มีจำนวนช้างที่ออกจากป่าไม่มากนัก ผลกระทบที่คนได้รับจากช้างและช้างได้รับผลกระทบจากคน สรุปได้ดังนี้

ข้อมูลตัวอย่างผลกระทบระหว่างคนกับช้าง เริ่มเมื่อวันที่ 24 เดือน มกราคม ปี พ.ศ. 2537 ถึงวันที่ 20 กันยายน ปี พ.ศ. 2538 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบช้างป่ากินอาหารพืชสวนพืชไร่ ได้แก่ บ้านโคกเพชร บ้านหนองเสม็ด บ้านคลองหิน บ้านคลองโป่ง บ้านป่าไม้สหกรณ์ (บ้านหนองบอน หมู่ 8 ยังไม่ได้แยกออกจากบ้านป่าไม้สหกรณ์) และหมู่บ้านอื่น ๆ บริเวณแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ พืชที่ช้างกินและเหยียบย่ำ มีดังนี้ ข้าว ไม้ตง กกล้วย มันสำปะหลัง อ้อย พริก ด้านผลกระทบที่คนได้รับจากช้าง คือ พืชสวนพืชไร่ที่ปลูกไว้ได้รับความเสียหาย ส่วนช้างป่าได้รับบาดเจ็บจากการถูกทำร้าย การบาดเจ็บของช้างบางครั้งไม่ทราบสาเหตุที่ชัดเจน บางตัวถูกยิง บางตัวอาจจะกินอาหารพืชสวนพืชไร่ที่เจือปนสารพิษ และหนีเข้าป่า การติดตามเป็นไปด้วยความ

ยากลำบาก และไม่มีหน่วยงานใดที่รับผิดชอบเกี่ยวกับสภาพปัญหาข้างป่าโดยตรง จากข้อมูล ตัวอย่างผลกระทบระหว่างคนกับช้างที่กินอาหารพืชไร่ของราษฎร เกิดผลกระทบ 3 ส่วน ได้แก่ ผลกระทบเชิงนิเวศวิทยา ผลกระทบเชิงสังคม และผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

ผลกระทบเชิงนิเวศวิทยา เนื่องจากพื้นที่ป่าดงใหญ่ อันเป็นส่วนหนึ่งของผืนป่ามรดกโลกคือ ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่นี้ มีพื้นที่ติดต่อกันหลายจังหวัด สภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าเป็นที่มาของสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะช้างป่าต้องอาศัยพื้นที่ในการหากินเป็นบริเวณกว้าง และหากินเป็นรอบวงกลมในหนึ่งปีช้างจะเดินหากินเป็นรอบ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าก่อนถูกบุกรุกทำลายของคน ระบบนิเวศของป่าประกอบด้วย ช้าง สัตว์ป่าอื่น ๆ และป่า เป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ เมื่อสภาพป่าดงใหญ่เปลี่ยนแปลง จากการใช้พื้นที่ป่าของคนอย่างไม่ยั่งยืน และเหตุการณ์สำคัญของการเปลี่ยนแปลงของป่าดงใหญ่ คือ การสัมปทานป่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ของป่า เพราะทำให้ป่าเปลี่ยนสภาพอย่างรวดเร็ว ต่อมาเกิดการเช่าพื้นที่ป่า และกิจกรรมของคนในพื้นที่ป่าที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อช้างป่า ไม่ว่าจะเป็นสารพิษที่เจือปนในแหล่งน้ำ ดิน โป่งถูกทำลาย พืชอาหารช้างถูกทำลาย เป็นต้น ช้างป่าจึงจำเป็นต้องออกมาหากินอาหาร และน้ำนอกป่า แม้ว่าในพื้นที่ป่าจะยังคงมีอาหารช้างตามธรรมชาติก็ตาม ระบบนิเวศของป่าดงใหญ่จึงมีความเกี่ยวพันกันระหว่าง ช้าง คน ป่า ในระยะต่อมา พืชสวนพืชไร่ราษฎรเกิดความเสียหายทั้ง 15 หมู่บ้าน ที่อยู่บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ประกอบกับพื้นที่ที่คนปลูกพืชสวนพืชไร่ เคยมีสภาพเป็นป่ามาก่อน และเป็นแหล่งหากินของช้าง ผลกระทบจึงเกิดขึ้น คือ เกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง และความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับคนทั้งเชิงบวกและเชิงลบ

ผลกระทบด้านสังคม กรณีช้างป่ากินอาหารพืชไร่ของราษฎรกลายเป็นปัญหาทางสังคมที่มีองค์กรต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง แม้ว่าจะไม่มีองค์กรใดที่รับผิดชอบเกี่ยวกับปัญหาข้างป่าโดยตรง ผลกระทบเชิงสังคมเกิดขึ้นหลังจากที่ป่าเกิดการเปลี่ยนแปลง ช้างกับคนมีความสัมพันธ์กันทั้งเชิงบวกและลบ เมื่อเกิดผลกระทบช้างป่ากินอาหารพืชสวนพืชไร่ ช้างป่าได้รับบาดเจ็บและล้มตาย คนได้รับความเสียหายจากพืชสวนพืชไร่ที่ปลูก และเสียชีวิต หน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือราษฎร เช่น องค์กรจังหวัด จะมีการช่วยเหลือด้านการเงิน เสื้อผ้า อาหารแห้ง แก่ครอบครัวผู้เสียชีวิต องค์กรบริหารส่วนตำบลช่วยเหลือด้านค่าชดเชยความเสียหายที่ช้างป่ากินอาหารพืชไร่ราษฎร ส่วนเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ มีบทบาทในการช่วยเหลือราษฎร โดยการเข้าไปในพื้นที่ที่ช้างจะเข้ามากินอาหารพืชไร่ และไล่ช้างช่วยชาวบ้าน และช่วยเหลือช้างที่ได้รับบาดเจ็บ

กรณีช้างป่ากินอาหารพืชไร่ราษฎร องค์กรต่าง ๆ ทางสังคมเข้ามาช่วยเหลือ แต่การช่วยเหลือเป็นเพียงการบรรเทาปัญหาที่ปลายเหตุ ปัญหาจึงเกิดขึ้นเรื่อย ๆ และทำให้ชาวบ้านในพื้นที่

ช่วยเหลือตนเองมากกว่าพึ่งพิงหน่วยงานราชการ จึงเกิดองค์กรต่าง ๆ ทางสังคมที่หลากหลาย เพื่อรวมกลุ่มกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาข้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ราษฎร ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาเกี่ยวกับแหล่งน้ำที่เจือปนสารพิษ เป็นต้น

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า พืชเศรษฐกิจของชาวบ้านหลัก ๆ ที่ได้รับความเสียหาย ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง แดงกวา ขางพารา มูลค่าการลงทุนรวมทุกชนิดเท่ากับ 117,800 บาท ประมาณการค่าความเสียหายเท่ากับ 311,414 บาทต่อปี ความเสียหายด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นที่ไม่สามารถคำนวณเป็นตัวเลข ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ป่า อันเป็นปัจจัยสำคัญของความอยู่รอดของชีวิตทุกชีวิต และเป็นแหล่งกำเนิดปรัชญาของชีวิตมนุษย์

ส่วนที่ 3 ข้อที่ 2 เป็นข้อมูลตัวอย่างข้างป่าทำลายทรัพย์สินของราษฎร ปี พ.ศ. 2537 พืชอาหารข้างที่กินและเหยียบย่ำ ได้แก่ ข้าว ถั่ว พริก มันสำปะหลัง ไม้คอง มะละกอ ข้าวเปลือก มะเขือเทศ พักทอง ราษฎรที่ได้รับความเสียหายกรณีข้างป่ากินอาหารพืชสวน พืชไร่ รวมทั้งสิ้น 60 ราย มูลค่าความเสียหาย ประมาณ 430,000 บาท (เฉพาะปี พ.ศ. 2537)

ส่วนที่ 4 วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและสาเหตุที่ข้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร พบว่ามีหลายสถานการณ์ และหลายสาเหตุ ซึ่งประกอบด้วย

ส่วนที่ 4 ข้อที่ 1 สรุปสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุต่ำกว่า 30 ปี รองลงมาคือ 30-50 ปี และ 50 ปีขึ้นไป ตามลำดับ สถานภาพส่วนใหญ่สมรสแล้ว รองลงมาคือ โสด และหม้าย ตามลำดับ ระดับการศึกษา ส่วนใหญ่ระดับต่ำกว่าประถมศึกษา รองลงมาคือระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับปริญญาตรีตามลำดับ อาชีพส่วนใหญ่ คือเกษตรกร รองลงมาคือ อาชีพรับจ้าง อาชีพค้าขาย อาชีพรับราชการ อาชีพอื่น ๆ และอาชีพแม่บ้านตามลำดับ รายได้ต่อเดือนส่วนใหญ่ คือ 3,000-4,999 บาท รองลงมาคือ 500-2,999 บาท 10,000 บาท และมากกว่า 10,000 บาทขึ้นไปตามลำดับ ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ

ส่วนที่ 4 ข้อที่ 2 สรุปสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ มีดังนี้

เกิดจากการบุกรุกพื้นที่ป่าของราษฎรในพื้นที่และนอกพื้นที่เพื่อขยายที่ดินทำกิน และเพื่อที่อยู่อาศัย การสัมปทานป่า การเช่าพื้นที่ป่า การตัดถนนเข้าสู่เขตป่าเพื่อลำเลียงไม้ออกจากป่า การปลูกพืชเศรษฐกิจ การใช้สารเคมีกำจัดหญ้า การปรับสภาพพื้นที่ กิจกรรมต่าง ๆ ของคนในพื้นที่ เป็นการคุกคามทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าอย่างไม่ยั่งยืนของชุมชนใน

พื้นที่และนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ และข้างป่า เกิดอันตรายต่อการดำรงชีวิตของช้าง ไม่ว่าจะเป็นน้ำและดินที่เจือปนสารพิษจากสารเคมีฆ่าหญ้า ดินโป่งลดลง กิจกรรมต่างๆ ของคนในพื้นที่ป่าเป็นผลกระทบต่อช้างป่าเป็นเหตุให้ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร

สาเหตุของปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าของราษฎรทั้งในและนอกพื้นที่

1. เกิดจากปัญหาความยากจน ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน อันเป็นปัญหาค้นพื้นฐานที่กลุ่มคนยากจนยังไม่มี และค้อยโอกาสในด้านต่างๆ รวมทั้งสิทธิอันพึงมีในสังคม นอกจากปัญหาความยากจนของราษฎรในพื้นที่แล้ว ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายในพื้นที่กองทัพ นโยบายดังกล่าวได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่ป่า เพื่อเป็นแนวปรกการต่อต้านผู้ก่อการร้ายตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา

นอกจากเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปในพื้นที่ป่าและช่วยราชการในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ประชาชนได้รับการสนับสนุนให้ปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง เพื่อส่งออก ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ยังผลให้ประชาชนมีความต้องการพื้นที่ในการปลูกพืชเศรษฐกิจ และขยายพื้นที่ออกไปสู่เขตป่ามากขึ้น

2. ระบบกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร เป็นสาเหตุที่สำคัญอีกประการที่ทำให้ประชาชนบุกรุกพื้นที่ป่า และขยายที่ดินทำกินสู่เขตป่า เช่น กฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 เป็นเหมือนเครื่องมือในการไล่ราษฎรออกจากพื้นที่ป่าสงวน เพื่อใช้พื้นที่จำนวนมากในพื้นที่ป่าสงวนในการปลูกสวนป่าอุตสาหกรรม นโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2528 เอื้ออำนวยให้บริษัทเอกชนเช่าพื้นที่ป่าในราคาถูก เพื่อปลูกสร้างสวนป่าให้ได้ตามเป้าหมายในอัตราร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ

3. ระบบแนวคิดของคนในการพัฒนาประเทศ ผู้คนในกระแสหลักต่างคงอยู่ภายใต้แนวคิดการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ที่ประเทศไทยรับแนวคิดการพัฒนาดังกล่าวมาจากสังคมตะวันตก ให้ความหมายของการพัฒนาอยู่ในรูปของความเจริญทางเศรษฐกิจและความมั่งคั่งของประเทศ ความสำเร็จในทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายสูงสุด ทะเลาะมิติทางด้านต่างๆ ของสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนา บนเส้นทางพัฒนาในแนวคิดนี้ ทำให้ผู้คนในกระแสหลักของสังคมต่างแก่งแย่งแข่งขัน เห็นแก่ตัว ผู้คนส่วนใหญ่ละทิ้งวิถีชีวิตที่เคยมีเป้าหมายสูงสุดว่า ความสุขในชีวิต คือการมีพอกอยู่พอกิน ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน มีความเอื้ออาทร

มีศีลธรรม จริยธรรม ภูมิปัญญา ที่เป็นเครื่องชี้นำและผูกพันให้คนอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติและสังคมอย่างสงบ สันติ นිරันคร์

ในสถานการณ์ที่คนส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้ระบบคิดดังกล่าว และถูกหล่อหลอมให้คิดและดำเนินกิจกรรมทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็น การวางแผนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การสร้างกฎหมายที่เอื้อต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมทั้งแนวคิดในการบริหารจัดการป่าแบบวิทยาศาสตร์ ทำให้สิทธิชุมชนในการจัดการป่าแต่ดั้งเดิมถูกกลืนรอนอำนาจ วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับป่าถูกมองว่าไร้ค่า และงมงาย ความหลากหลายของป่าถูกแทนที่ด้วยไม้เชิงเดี่ยว การให้ความหมายของ “ป่า” ที่ไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงทางสังคม เช่นคำว่า ป่าเศรษฐกิจ ซึ่งในความเป็นจริงหมายถึงสังคมพืชเพียงไม้กึ่งชนิด ไม่ควรเรียกว่าป่า เพราะป่าต้องประกอบไปด้วยสังคมพืชและสัตว์ที่หลากหลาย และมีความหลากหลายทางชีวภาพ การสร้างระบบกฎหมายเพื่อบังคับให้คนออกจากพื้นที่ป่าสงวน ซึ่งคนหลายล้านคนที่อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนก่อนที่จะมีกฎหมายบังคับใช้ กลายเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายจากผู้ที่มิสิทธิในการจัดการทรัพยากร กลายเป็นผู้ไร้สิทธิในการจัดการทรัพยากร ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางสังคม ความสงบสุขทางใจและมิติทางจิตวิญญาณลดน้อยลง และเสียคุณภาพของความเป็นมนุษย์

สาเหตุของปัญหาการล้มปทานป่าและเข้าพื้นที่ป่าของบริษัทเอกชน

เกิดจากนโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2528 มีสาระสำคัญสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. กำหนดให้พื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยอัตราร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ เพื่อประโยชน์ 2 ประการ คือ ป่าเพื่อการอนุรักษ์ในอัตราร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ และป่าเพื่อเศรษฐกิจเพื่อการผลิตไม้และของป่าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ในอัตราร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ
2. ส่งเสริมสนับสนุนและกำหนดให้มีสิ่งจูงใจในการปลูกป่าภาคเอกชนเพื่ออุตสาหกรรมต่อเนื่อง และโรงงานเยื่อกระดาษ เพื่อนำทุกสวนของไม้มาใช้ประโยชน์ และการส่งออกจำหน่ายต่างประเทศ
3. จัดให้มีแผนพัฒนาป่าไม้ เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อีกทั้งยังยกระดับองค์กรบริหารกำกับดูแลบริหารทรัพยากรป่าไม้ให้เป็นองค์กรถาวร โดยให้มีการออกกฎหมายจัดตั้ง “คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ” เป็นการเฉพาะ (สนัท์ จามริก และยศ สันตสมบัติ. 2536 : 106-107)

ต่อมามีการแก้ไขกฎหมายพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2507 เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2528 ที่แยกป่าไม้ออกเป็น 2 ประเภท คือป่าเพื่อการอนุรักษ์ในอัตราร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ และป่าเพื่อเศรษฐกิจเพื่อการผลิตไม้และของป่าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ในอัตราร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ โดยถือว่าการปลูกป่าตามมติตามนโยบายดังกล่าวเป็นป่าเศรษฐกิจ ซึ่งตามเป้าหมายจะต้องให้ครบในอัตราร้อยละ 25 จึงมีความต้องการที่ดินเป็นจำนวนมากเพื่อการนี้ ยังผลให้มีการจับกุมและจับไล่ราษฎรออกจากพื้นที่ป่าสงวน ทั้งที่หลายแห่งชุมชนได้ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวก่อนพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2507 (สนธิ์ จามริก และชศ สันตสมบัติ. 2536 : 106-109)

สรุปสาเหตุการสัมปทานพื้นที่ป่าและเช่าพื้นที่ป่าของบริษัทเอกชน เกิดจากนโยบายรัฐบาลที่สนับสนุนให้มีการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ ให้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ 40 และแยกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ป่าเพื่อการอนุรักษ์ในอัตราร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ

การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีแรงจูงใจในการปลูกป่าเศรษฐกิจ โดยให้บริษัทเอกชนเช่าเพียงไร่ละ 10 บาท เป็นเหตุให้บริษัทเอกชนได้เข้ามาทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าอย่างมากมาย และการวางแผนในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติโดยได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อีกทั้งยกระดับองค์กรบริหารกำกับดูแลบริหารทรัพยากรป่าไม้ให้เป็นองค์กรถาวร โดยให้มีการออกกฎหมายจัดตั้ง “คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ” เป็นการเฉพาะ เป็นการทำงานร่วมกันในการบริหารจัดการทรัพยากรเพียงบุคคลไม่กี่กลุ่ม

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเช่าพื้นที่ป่าของบริษัทเอกชน จำนวน 8 บริษัทในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้อยู่คนทั้งอำเภอ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และส่งผลกระทบต่อช้างป่า เป็นเหตุให้ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของ

ส่วนที่ 4 ข้อที่ 3 สรุปผลการประเมินความเสียหายของพืชไร่ของราษฎร ที่พบในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ ในพื้นที่ตำบลถ่านางรอง ซึ่งมีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 15 หมู่บ้าน มีหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบ 3 หมู่บ้านหลัก คือ บ้านฐานเจ้าป่า บ้านหนองบอน และบ้านคลองหิน โดยมีพืชเศรษฐกิจที่ได้รับความเสียหาย ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง แตงกวา และขางพารา คิดมูลค่า การลงทุนรวมทุกชนิดเท่ากับ 117,800 บาท และมูลค่าของผลผลิตประมาณ 311,414 บาท

ส่วนที่ 4 ข้อที่ 4 วิเคราะห์เกี่ยวกับช่วงปี พ.ศ. ที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร กิจกรรมการศึกษาเกี่ยวกับช่วงปี พ.ศ. ที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร จำนวน 3 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎรมากที่สุด

ได้แก่บ้านฐานเจ้าป่า บ้านหนองบอน และบ้านคลองหิน ทรัพย์ได้ดังนี้ ในช่วงปี พ.ศ. 2537 ถึง พ.ศ. 2542 ช้างออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎรในระดับต่ำ ในช่วงปี พ.ศ. 2543 ถึง พ.ศ. 2546 ช้างออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎรในระดับปานกลาง และตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2547 ถึง พ.ศ. 2552 ช้างออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎรในระดับสูงตามลำดับ ปี พ.ศ. 2537-2538 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็น เท่ากับ 1.55 ปี พ.ศ. 2539-2540 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็น เท่ากับ 1.47 ปี พ.ศ. 2541-2542 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นเท่ากับ 1.74 ปี พ.ศ. 2543-2544 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็น เท่ากับ 2.57 ปี พ.ศ. 2545-2546 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นเท่ากับ 3.38 ปี พ.ศ. 2547-2548 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นเท่ากับ 4.04 ปี พ.ศ. 2549-2550 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็น เท่ากับ 4.66 ปี พ.ศ. 2551-2552 ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นเท่ากับ 4.89 ตามลำดับ

ส่วนที่ 5 ตัวอย่างสถานการณ์ปัญหาช้างในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่

สถานการณ์ปัญหาช้างในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ปี พ.ศ. 2539 ช้างป่าเพศเมียตาย 1 ตัว เป็นช้างแม่ของบุญรอด บุญรอดเป็นช้างเพศผู้ อายุประมาณ 8-9 เดือน จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ (หน่วยพิทักษ์ป่าละเลิงร้อยรู) ได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ช้างแม่บุญรอดตาย อาจจะมีสาเหตุมาจากถูกนายพรานฆ่าตาย เพื่อป้องกันตัว หรืออาจจะเป็นความโกรธแค้นที่ช้างป่าออกมาหากินอาหารพืชไร่เป็น ช้างบุญรอดได้รับการช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ และได้ตั้งชื่อว่าบุญรอดเพราะว่ารอดจากความตายและได้รับความช่วยเหลือจากคน พฤติกรรมของช้างบุญรอดที่อยู่ใกล้ชิดคน ทำให้ช้างมีลักษณะพฤติกรรมคล้ายคน คือมีความฉลาด รอบรู้ และซุกซนเหมือนเด็กเล็ก และไม่สามารถมีชีวิตได้ยืนยาวเพราะได้รับอันตรายจากการกินอาหารพืชไร่ของราษฎรบริเวณพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ เป็นเหตุให้ช้างบุญรอดตาย และช้างที่ได้รับผลกระทบจากคนอีกหลายตัว มีดังนี้

ปี พ.ศ. 2542 ช้างป่าตายจำนวน 1 ตัว สาเหตุจากถูกไฟฟ้าช็อตตาย บริเวณทางทิศใต้ของหมู่บ้านป่าไม้สหกรณ์ โคนสายไฟช็อต 2 เส้นสายไฟแรงสูงประมาณ 20,000 โวลต์ ซึ่งสายไฟที่ติดตั้งสำหรับช็อตช้างป่า เป็นของนายทุนในพื้นที่ ที่ทำขึ้นเพื่อป้องกันการเข้ามากินผลไม้ในไร่ของช้างป่า

ปี พ.ศ. 2544 ช้างแม่ลูกอ่อนตาย ท้องประมาณ 8 เดือน โคนอิงค้ำยบินไรเฟิล ซึ่งเป็นอาวุธปืนที่ร้ายแรง ซึ่งปกติอาวุธปืนดังกล่าวมักจะเป็นของนายทุน และผู้ที่มีอิทธิพลในพื้นที่ ตายบริเวณป่าภูคาลิปัด ซึ่งเป็นพื้นที่เช่าปลูกสวนป่าของบริษัทเอกชน

ปี พ.ศ. 2547 ช้างเพศผู้ตาย 1 ตัว เนื่องจากถูกช้างตมมันแทงตาย

ปี พ.ศ. 2548 ช้างพรายตัวใหญ่ถูกยิง 1 ตัว แต่ยังไม่ตาย ทางเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าส่งตัวไปรักษาที่ศูนย์วิจัยสัตว์ป่า และมีอาการดีขึ้น และหายเป็นปกติในเวลาต่อมา (บัญญัติ เข็นรัมย์, สัมภาษณ์ : 2552)

สถานการณ์ปัญหาช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ สืบเนื่องจากคนที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าในลักษณะที่ไม่ยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นการบุกรุกพื้นที่ป่าของคนในและนอกพื้นที่ การสัมปทานป่า การเช่าพื้นที่ป่า การตัดถนนเข้าสู่เขตป่า การปลูกพืชเชิงพาณิชย์ของราษฎรบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ การล่าสัตว์ป่า ล้วนเป็นปัญหาต่อการดำรงชีวิตของช้าง ซึ่งสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ คล้ายคลึงกับปัญหาช้างป่าในพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งเกิดจากการใช้ทรัพยากรป่าอย่างไม่ยั่งยืน ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ วิถีชีวิตของคนและช้าง

ส่วนที่ 6 สรุปด้านภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาช้างป่า พบว่า การแก้ไข

ปัญหาช้างป่าในพื้นที่ เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของคน และพัฒนาเป็นระดับความรู้เกิดการเรียนรู้แล้วปฏิบัติของคนและช้าง ซึ่งยังไม่ถือว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าของคนในพื้นที่ สรุปได้ ดังนี้

การตะโกนไล่ การจุดประทัด การใช้หมวกกันน็อกเก่าสวมคอไม้ การจุดตะเกียงหรือยางรถยนต์ การตีปี่บ โดยใช้ปี่บเก่า ๆ เคาะให้เกิดเสียงดัง การจุดตะเกียงในปี่บเก่า โดยการนำตะเกียงใส่น้ำมันก๊าด แล้วจุดใส่น้ำมันเก่า ๆ ตั้งไว้บนเสาไว้ เพื่อให้เกิดแสงสว่าง การเปิดไฟให้สว่าง การใช้ไฟซ็อต การใช้รั้วไฟฟ้าแรงต่ำ การใช้รั้วลวดหนามติดดงพลาตึก การยิงปืนขู่ การสื่อสารกับช้างทางจิต คือเป็นการบนบานศาลกล่าว กับช้างทางจิต เป็นการสื่อสารระหว่างคนกับช้าง ในการสื่อสารเพียงกล่าวภาวนาทางจิตให้ช้างรับรู้ และพูดกับช้างเพราะ ๆ ในทำนองที่ให้ช้างเห็นใจ ช้างจะไม่มากินอาหารพืชไร่ของคนที่สื่อสารกับช้าง แต่จะไปกินอาหารพืชไร่ของคนที่มีได้สื่อสารกับช้าง หรือพื้นที่ใกล้เคียง

ลักษณะการแก้ไขปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ราษฎรของคนในพื้นที่เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และมีความเชื่อเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างคนกับช้าง มีความเชื่อว่ามีธรรมชาติมีชีวิตและจิตวิญญาณ การแก้ไขปัญหของคนเกิดและพัฒนาขึ้นจากกระบวนการที่คนและชุมชนปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศชุดหนึ่ง ซึ่งการแก้ไขปัญหของคนในพื้นที่เป็นการปรับตัวเข้ากับสภาพปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร กิจกรรมการแก้ไขปัญหาช้างป่าในพื้นที่เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและพัฒนาเป็นระดับความรู้เกิดการเรียนรู้แล้วปฏิบัติของคนและช้าง เนื่องจากปัญหาช้างป่าในพื้นที่บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ เป็นปัญหาใหม่ ซึ่ง

เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้พื้นที่ป่าของคนอย่างไม่ยั่งยืน การบุกรุกป่า การแย่งพื้นที่อาหาร พื้นที่หากินของช้าง ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง

วิธีการแก้ไขปัญหของชาวบ้านในการบรรเทาปัญหาช้างป่า แม้จะมีหลายวิธีการ แต่เกือบทุกวิธีการช้างเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหา เช่นเดียวกันกับคน เช่น เมื่อคนใช้วิธีการล้อมรั้วลวดหนาม และนำจุดพลาสติกมาติดไว้ที่รั้ว ช้างจะกลัวจุดพลาสติกในระยะแรก ระยะต่อมาช้างเริ่มเรียนรู้ว่า จุดพลาสติกที่ติดไว้ควมรั้วมิได้ทำอันตรายใด ๆ ก็เข้าไปใกล้ ๆ รั้วลวดหนาม แล้วเอาจงลอคไปตามช่องว่างระหว่างลวดหนามแล้วนอนเอามันสำปะหลังมากิน ก่อนจะกินช้างทำความสะอาดมันสำปะหลัง โดยวิธีการปกเปลือมันสำปะหลังก่อนกิน วิธีแก้ไขปัญหของช้างอีกวิธีหนึ่ง คือการหาไม้ขนาดพอเหมาะมาพาดที่รั้วลวดหนาม เอาเท้าเหยียบลงไปที่ไม่ให้รั้วลวดหนามล้ม เมื่อรั้วลวดหนามล้ม จะเดินไปบนไม้ที่นำมาพาดและข้ามเข้าไปกินอาหารที่ขี้ไร้ เมื่อกินอิ่มจึงเดินกลับมาทางเดิม คือเดินบนท่อน ไม้ที่นำมาพาดและเดินเข้าป่า

กรณีการป้องกันช้างป่าโดยใช้หมวกกันน็อคสวมที่คอไม้เพื่อให้ช้างเข้าใจผิดว่ามีคนคอยเฝ้าไร่ ช้างจะกลัวและคิดว่ามีคนเฝ้าไร่ ต่อมาช้างเริ่มเรียนรู้ว่าหมวกกันน็อคที่สวมคอไม้ไม่มีการเคลื่อนที่เลย ก็จะเดินเข้ามาหา มาดูใกล้ ๆ เมื่อแน่ใจว่าเป็นเพียงคอไม้สวมหมวกกันน็อค ช้างจะเตะหมวกกันน็อคเล่น จึงกลายเป็นของเล่นช้างในระยะต่อมา ช้างบางตัวที่เข้ามากินอาหารในหมู่บ้าน เช่นกล้วย ขนุนสุก มะละกอสุก กรณีกินกล้วย ช้างจะโค่นกล้วยทั้งต้นให้กล้วยล้มลงแล้วหักเอาเครือกล้วยที่กำลังสุกเอาไปกินในป่า จะไม่กินในพื้นที่ของชาวบ้านเพราะกลัวว่าจะมีคนมาเห็น เมื่อหักเครือกล้วยได้ จะรีบวิ่งเข้าป่า และจะกินอยู่ในป่าจนอิ่ม เป็นต้น

กรณีการแก้ไขปัญหของช้างเพื่อให้ได้กินอาหาร ช้างมีกระบวนการเรียนรู้ที่เร็ว มีวิธีการแก้ไขปัญหที่หลากหลาย ในขณะที่คนก็จะหาทางป้องกันแก้ไขและเปลี่ยนวิธีการแก้ไขปัญหไปเรื่อย ๆ คนเกิดภูมิปัญญาใหม่ ๆ ในการแก้ไขปัญห ส่วนช้างก็เกิดภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหเช่นเดียวกัน

ดังนั้นกระบวนการในการศึกษาแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างคนกับป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ พบว่า วิธีการแก้ไขปัญหของคนดังกล่าว เป็นเพียงการบรรเทาปัญหที่ปลายเหตุ เป็นการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้า ไม่มีความยั่งยืนแต่อย่างใด เหตุเพราะว่าช้างป่าเป็นสัตว์ที่ฉลาด เกิดกระบวนการเรียนรู้เหมือนคน มีวิธีการหลากหลายรูปแบบที่จะแก้ไขปัญห คนแก้ไขปัญหเพื่อไม่ให้ช้างป่ากินอาหารที่ขี้ไร้ที่ตนปลูกเอาไว้ส่วน ช้างแก้ไขปัญหทุกอย่างเพื่อให้ได้กินอาหาร

จากการศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหของชาวบ้านเกี่ยวกับช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ สอดคล้องกับบทความ คนกับช้างป่าสถานการณ์ใหม่อุทยานแห่งชาติกุยบุรี กรณีที่

ข้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร สถานการณ์ปัญหามีความคล้ายคลึงกัน คือ เกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง ช้างป่าออกจากป่าหากินอาหารนอกป่าและกินอาหารพืชไร่ของชาวบ้านในพื้นที่อนุรักษ์ เนื่องจากพื้นที่ป่าถูกบุกรุกจากชาวบ้านที่อยู่ในและนอกเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าที่ไม่ยั่งยืน ปัญหาการล่าสัตว์ป่า การพัฒนาในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ขาดการวางแผนที่ชัดเจน เป็นปัจจัยคุกคามความอยู่รอดของช้างป่า สุดท้ายจึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคน การแก้ไขปัญหาของพื้นที่อนุรักษ์ที่กาญบุรี มีวิธีการแก้ไขปัญหาทั้งระยะสั้นและระยะยาวระยะสั้น เช่น การใช้ระเบิดกระจัด จุดปะทัดในท่อเหล็ก คลื่นเสียงรบกวนช้างป่า ตะเกียงแสง ซีดีสะท้อนแสง เป็นต้น

การแก้ไขปัญหาระยะยาว ได้แก่ แผนงาน 5 ปี เมื่อครบ 5 ปีจะมีการทบทวนแผนงาน พิจารณาทบทวนเพื่อปรับปรุงแผนงานให้ทันสมัยทันเหตุการณ์ คือ แผนงานในการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติ แผนงานบริหารงานและพัฒนาบุคลากร แผนงานฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แผนงานประสานจัดการทรัพยากรช้างกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย แผนงานสื่อความหมายและประชาสัมพันธ์ แผนงานศึกษาวิจัยและติดตามผล

ประสบการณ์การแก้ไขปัญหาช้างป่าที่กาญบุรีที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียตลอดจนชุมชนท้องถิ่นรอบพื้นที่คุ้มครอง การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง จำเป็นต้องให้ความสำคัญระหว่างการค้าคอบของปัญหาที่มีวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และการจัดการที่ต้องอาศัยหลักวิชาการเป็นพื้นฐาน ฤกษ์แจสำคัญอีกประการหนึ่ง คือวิธีการทางสังคมศาสตร์ ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและการสร้างความเข้มแข็งของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากการศึกษาข้อมูลที่มีการผสมผสานทั้งทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ จะเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือ แสดงถึงความเห็นเหตุและผล การสะท้อนภาพความเป็นจริง ด้วยรูปแบบการนำเสนอที่เห็นภาพชัดเจน

ประสบการณ์การแก้ไขปัญหช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ กระบวนการทางสังคมศาสตร์ คือการมีส่วนร่วมของราษฎรในพื้นที่ทั้ง 15 หมู่บ้านที่ประสบปัญหาข้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร โดยใช้งานวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มคนในการแก้ไขปัญหา จากการดำเนินงานวิจัย 1 หมู่บ้านขยายเครือข่ายเป็น 14 หมู่บ้าน และเป็นงานวิจัยที่สามารถลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้านได้ในระดับหนึ่ง กรณีปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรป่าและที่ดินทำกิน กระบวนการทำงานจะมีเจ้าหน้าที่รัฐ ตัวแทนองค์กรต่าง ๆ ทางสังคมเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งพระสงฆ์ คณะครูและนักเรียนรอบพื้นที่ป่า กิจกรรมการปลูกพืชอาหารช้างเป็นกิจกรรมการทดลองเชิงปฏิบัติการที่มี

ประชาชนเกือบทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ประมาณ 350 คน และได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จนกระทั่งประสบความสำเร็จ

ส่วนที่ 7 สรุปแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า

การศึกษาแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า เกิดจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการค้นหาโจทย์วิจัย การประชุมทีมวิจัย การประชุมชี้แจงโครงการวิจัย ฯลฯ และจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทความ หนังสือพิมพ์ และสามารถวิเคราะห์แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนตามลำดับ ดังนี้

จากการศึกษาแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ซึ่งเริ่มต้นศึกษาวิเคราะห์จากกระบวนการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม สิ่งที่เกิดขึ้นในการทำงานวิจัย จะมีข้อค้นพบเป็นระยะ ๆ กระบวนการวิจัยบางอย่างจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ได้คำตอบของงานวิจัยที่ชัดเจน

จากการศึกษาเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ระหว่าง ช้าง คน ป่า สถานการณ์ปัญหา/สาเหตุที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ราษฎร และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาช้างของคนในพื้นที่ พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาช้างที่เกิดขึ้น เป็นวิธีการบรรเทาปัญหาในระยะเริ่มต้น และเป็นวิธีการที่ไม่ยั่งยืน เพราะช้างในพื้นที่ป่าดงใหญ่เป็นช้างที่ฉลาด และสามารถแก้ไขปัญหาได้ มีกระบวนการเรียนรู้ที่รวดเร็ว วิธีการแก้ไขปัญหของคนเกี่ยวกับช้างป่าจึงเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามสถานการณ์ และการแก้ไขปัญหาก็จะมีแผนงานการแก้ไขปัญหาก็เป็น 3 ระยะ ได้แก่ แผนงานระยะสั้น แผนงานระยะกลาง แผนงานระยะยาว ดังนี้

7.1 แผนงานระยะสั้น หมายถึงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้แก่ กิจกรรมการไล่ตะกอน การยิงปืนขู่ การจุดประทัด การจุดตะเกียงในป่า การสร้างแนวรั้วติดจุดพลาศติง การปลูกพืชอาหารช้าง

7.2 แผนงานระยะกลาง หมายถึงระยะเวลา 5-10 ปี

กิจกรรมการวางแผนพื้นที่ในการบริหารจัดการป่าให้เกิดความชัดเจน ระหว่างที่ดินทำกินของชาวบ้าน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ แนวเขตป่ากันชนระหว่างพื้นที่ป่าและที่ดินทำกินของราษฎรในพื้นที่ กิจกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรป่า โดยความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพียงแต่ไม่เข้าไปรุกรานและหลีกเลี่ยงการใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดความจำเป็น พื้นที่ป่าดังกล่าวจะฟื้นตัวเองตามธรรมชาติ กิจกรรมการฟื้นฟูแหล่งน้ำสำหรับสัตว์ป่า โดยการขุดลอกแหล่งน้ำสำหรับช้างและสัตว์ป่า กิจกรรมการฟื้นฟูดินโป่งสำหรับ

สัตว์ป่า เป็นการทำคินโป่งเทียมสำหรับช้างและสัตว์ป่า ให้กระจัดกระจายอยู่ตามป่า เพื่อที่ช้างและสัตว์ป่าอื่น ๆ สามารถกินและดำรงอยู่ในป่าได้ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการปลูกพืชของเกษตรกร จะปรับเปลี่ยนจากพืชอาหารที่ช้างชอบกินมาปลูกพืชอาหารเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ และเน้นการปลูกพืชชนิดอื่น เช่นยางพารา เพื่อลดปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่

7.3 แผนงานระยะยาว หมายถึงระยะเวลา 10 ปีขึ้นไป

กิจกรรมการปลูกต้นไม้เป็นแนวกันชนระหว่างที่ทำกินของเกษตรกรและพื้นที่ป่า เพื่อกันช้างป่าไม่ให้ออกมากินอาหารพืชไร่นอกป่า โดยการปลูกเป็นแถวเป็นแนวซ้อน ๆ กัน พืชที่ปลูกได้แก่ พืชจำพวกหนาม และต้นตาล กิจกรรมการเลี้ยงผึ้งตามแนวเขตป่า เพราะช้างจะกลัวผึ้ง เป็นวิธีการหนึ่งในการแก้ไขปัญหช้างป่า และส่งเสริมรายได้แก่เกษตรกร กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศ และบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่จะช่วยส่งเสริมรายได้แก่เกษตรกร และส่งเสริมให้ผู้นำ เด็ก และเยาวชนในพื้นที่มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศ กิจกรรมการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับท้องถิ่น เพื่อลดการใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อฟื้นฟูสภาพป่า และส่งเสริมรายได้ให้แก่เกษตรกร กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นให้เห็นคุณค่าของป่า สัตว์ป่าต่อระบบนิเวศที่คน ช้าง ป่า จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข กิจกรรมการประชาสัมพันธ์และงานสื่อความหมาย เน้นการประชาสัมพันธ์ให้คนในท้องถิ่นรักและภาคภูมิใจในผืนป่าผืนสุดท้าย และเป็นผืนป่ามรดกโลกที่มีความสำคัญต่อคนในท้องถิ่น ต่อภูมิภาค และต่อโลก ทั้งในเรื่องของบทเพลง โปสเตอร์ แผ่นพับ งานเขียนเชิงสารคดี บทความเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ภาพวาด บทกวี หนังสือนิทาน คำขวัญและเยาวชนรักสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียน วัด องค์กรต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน กิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมเกี่ยวกับช้างป่า โดยมีพื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศที่ช้าง ป่า และคน เป็นระบบนิเวศเดียวกัน มีการอาศัยพึ่งพากัน เอื้อประโยชน์ต่อกัน

จากการวิเคราะห์แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า แผนงานที่เกิดขึ้น 3 ระยะ เป็นแผนงานที่เกิดขึ้นจากการระดมความคิดเห็นของราษฎรในพื้นที่ที่ประสบปัญหาช้างป่า ซึ่ง แนวทางการแก้ไขปัญหช้างป่าทั้ง 3 ระยะ ดังกล่าว จะมีลักษณะคล้ายกับพื้นที่ที่ประสบปัญหาช้างป่าที่กุยบุรี การแก้ไขปัญหช้างป่าขึ้นอยู่กับ บริบทที่แตกต่างกัน ปัญหาช้างป่าที่กุยบุรี มีแผนงานทั้งหมด 5 แผนงาน ข้อค้นพบของทั้งสองพื้นที่ คือ แผนงานที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ หรือ พื้นที่อุทยานแห่งชาติกุยบุรี ก็ยังต้องมีการปรับเปลี่ยนแผนงานเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เพราะสถานการณ์ปัญหาจะเกิดขึ้นเรื่อย ๆ มีปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้องตลอดเวลา ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนแผนงานตามสถานการณ์ที่

เกิดขึ้นจริงในแต่ละพื้นที่ แผนงานที่เกิดขึ้นทั้ง 3 แผนงาน จึงเป็นแผนงานในเชิงปฏิบัติการที่ยังไม่เกิดความยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า เพราะความยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า หมายถึง ทั้งช้าง คน และป่าต่างอาศัยพึ่งพากันอย่างเป็นระบบนิเวศ ช้างไม่ทำร้ายคน คนไม่ทำร้ายช้าง อยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ภายในระบบนิเวศที่มีป่าที่อุดมสมบูรณ์ ป่า จึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่าง ช้างกับคน เพราะช้างและคนต่างอาศัยป่าในการดำรงชีวิต ช้างอาศัยป่าในการดำรงชีวิต คนอาศัยป่าทั้งการดำรงชีวิต และมีมิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อเกี่ยวกับป่าเข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า จึงเป็นความสัมพันธ์ที่มีไม่แค่เพียงคนอาศัยป่าในการดำรงชีวิตเท่านั้น แต่เป็นความสัมพันธ์ที่มีมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ซึ่งเป็นมิติทางจิตวิญญาณ อันเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง และมีคุณค่าเหนือวัตถุอย่างหาที่เปรียบมิได้

ข้อค้นพบที่สำคัญในการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างช้าง คน ป่า พบว่า คน เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะคนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ป่าลดลง และป่า เป็นหัวใจสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า คนอาศัยป่า ช้างอาศัยป่า ป่าลดลงและเสื่อมโทรมเกิดจากคน ดังนั้นการที่จะทำให้ป่าเกิดความอุดมสมบูรณ์ และการฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมเพื่อให้ป่าที่อุดมสมบูรณ์กลับคืนมา จึงอยู่ที่ระบบแนวคิดของคนเป็นหลัก เมื่อระบบแนวคิดของคนเปลี่ยน จะนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เมื่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกจัดการโดยคนอย่างยั่งยืน ช้างก็สามารถอยู่ร่วมกับป่าและคนได้อย่างเป็นระบบนิเวศ มีความสงบสุข เอื้ออาทรต่อกัน และมีมิติทางด้านสังคม วัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงสรุปแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า ดังนี้

1. การพัฒนาศักยภาพของคนในพื้นที่ ให้คนมีความรู้ ความสามารถ คน เข้าใจและเข้าถึงสภาพปัญหาและสาเหตุที่ช้างป่าออกมาหากินอาหารนอกป่าอย่างแท้จริง รู้จักช้าง และเข้าใจช้าง เมื่อคนรู้จักช้าง เข้าใจช้าง จะเกิดแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เกิดความรักช้างเพิ่มมากขึ้น และมีวิธีการที่จะลดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง คนเข้าใจปัญหาสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมว่า ปัญหาและสถานการณ์ในพื้นที่ เกิดมาจากสาเหตุอะไร จะมีวิธีการอย่างไรในการแก้ไขปัญหา เมื่อคนเข้าใจปัญหาเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม เข้าใจช้าง เข้าใจสถานการณ์ปัญหาทุกเรื่องที่เป็นปัญหาในพื้นที่ ก็จะสามารถกำหนดทิศทางในการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ และวิธีการในการคืนสภาพความอุดมสมบูรณ์ต่อพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เกิดการประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงานราชการมากขึ้น และเข้าใจหน่วยงานราชการ หน่วยงานราชการเข้าใจประชาชนในพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีการ

พัฒนาและยกระดับวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ควบคู่กัน เพื่อปัจจัยขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

2. การพัฒนาศักยภาพของคนในระดับเครือข่าย พบว่า คนในพื้นที่ระดับเครือข่าย เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืน กลุ่มราษฎรที่ประสบปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ ราษฎร มีจำนวน 15 หมู่บ้าน ในจำนวน 15 หมู่บ้านประกอบด้วย คน ที่มีศักยภาพ มีความรู้ ความสามารถ เป็นนักคิด นักวิเคราะห์ มีความกระตือรือร้นในการรวมกลุ่ม และการแก้ไขปัญหาคือ เป็นผู้รู้ เป็นผู้ประสานงาน และรู้ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ บุคคลในระดับเครือข่าย สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาได้ด้วยตนเอง เข้าใจ เข้าถึงปัญหาช้างป่า เข้าถึงปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อคนในระดับเครือข่ายมีศักยภาพ ย่อมทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่

3. การพัฒนาศักยภาพองค์กร พบว่า องค์กรทางสังคมในพื้นที่มีทุนทางสังคมสูง เช่น ความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทร ความสามัคคี การช่วยเหลือแบ่งปัน ระดับความรู้ ความสามารถของผู้นำองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น กลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำล้านางรอง กลุ่มอาสาพิทักษ์ป่าคงใหญ่ กลุ่มรักช้าง กลุ่มรักนก กลุ่มธนาคารต้นไม้ เครือข่ายเด็กและเยาวชนในพื้นที่รอบป่าคงใหญ่ พระสงฆ์ คณะครู องค์กรภาครัฐที่มีบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถสูง สามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาองค์กร สนับสนุนการทำงานในระดับองค์กร ประสานแหล่งทุนสนับสนุนกิจกรรมสร้างสรรค์ขององค์กรในพื้นที่ สนับสนุนงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ สนับสนุนการรวมกลุ่มองค์กรให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น เพื่อที่กลุ่ม องค์กรในพื้นที่สามารถที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับบริบทชุมชนได้ด้วยตนเอง

แนวทางการอยู่ร่วมกันระหว่าง ช้าง คน ป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ จึงเน้นการพัฒนาศักยภาพของคนในทุกระดับ เพื่อให้คนมีศักยภาพในการบริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน และนำไปสู่แนวทางการอยู่ร่วมกันระหว่าง ช้าง คน ป่า โดยมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนเข้ามาเกี่ยวข้อง อันเป็นมิติทางสังคม ซึ่งเปรียบเสมือนพื้นฐานที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย และเป็นรากฐานหนึ่งของระบบกฎหมายของคนในท้องถิ่น ที่จะมีการจัดการด้านการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง ซึ่งคนในท้องถิ่นจะมีความเคารพ และนำไปสู่การปฏิบัติด้วยตนเองอย่างเต็มใจและมีจิตสำนึกฝังรากลึกอยู่ในจิตใจ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความยั่งยืน ระบบกฎหมายที่สร้างขึ้นจากหน่วยงานรัฐส่วนใหญ่มิได้เกิดจากคนในพื้นที่ และเป็นระบบกฎหมายที่เอื้อต่อการบริหารจัดการป่าแบบรวมศูนย์อำนาจ ผู้ที่ได้รับประโยชน์เป็นคนกลุ่มน้อย จึงเป็นบ่อเกิดของปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง ช้าง คน ป่า แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนคัค
แนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจาก
องค์กรชุมชนในพื้นที่ที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ราษฎร ประโยชน์ที่
ได้รับจากการศึกษาวิจัย สรุปได้ดังนี้

ประโยชน์ที่องค์กรชุมชนได้รับจากการศึกษาวิจัย

1. เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างองค์กรที่ประสบปัญหาเดียวกัน คือ ช้าง
ป่าออกมากินอาหารพืชไร่ราษฎร
2. เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกันจากพื้นที่วิจัย 1 หมู่บ้าน ชายเครือข่ายเป็น 15
หมู่บ้าน
3. เกิดการพัฒนาศักยภาพของคน และทีมงานวิจัย เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ร่วมกันในระดับเครือข่าย
4. เกิดการประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและ
เอกชน
5. เกิดองค์ความรู้ในระดับเครือข่าย ที่พร้อมจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ
ทำงานครั้งต่อ ๆ ไป
6. เกิดการพัฒนาองค์กรที่มีความหลากหลายในชุมชน เช่น กลุ่มอาสาพิทักษ์ช้างป่า
ดงใหญ่ กลุ่มอนุรักษ์นก กลุ่มธนาคารต้นไม้ กลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำลำนางรอง กลุ่มราษฎรอาสาพิทักษ์
ป่า กลุ่มเด็กกรีนก กลุ่มฟอฟินกับผืนป่า
7. เกิดองค์ความรู้ใหม่ในพื้นที่ ที่เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการเผยแพร่ ที่เกิดจาก
สภาพปัญหาจริงในพื้นที่
8. เกิดแนวทางการพัฒนา และแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน
9. ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เกิดแนวทางการพัฒนาองค์กรที่เป็น
รูปธรรม โดยมีฐานข้อมูลเชิงวิชาการรองรับ มีโครงสร้างการทำงาน และตัวบุคคลที่มีศักยภาพใน
พื้นที่
10. เกิดทุนทางสังคมเพิ่มขึ้น ได้แก่ ความรัก ความสามัคคี ความเสียสละต่อ
กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรม ร่วมแรงร่วมใจกัน
ทำงาน อุทิศตนและเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ประโยชน์ที่ผู้วิจัยและทีมงานวิจัยได้รับจากการศึกษาวิจัย

1. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัย และทีมงานวิจัยในชุมชน
2. เกิดการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยและทีมงานวิจัย มีความรู้ ประสบการณ์ใน
การทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
3. เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและทีมงานวิจัย
4. เกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทีมงานวิจัย
5. นักวิจัยเป็นผู้ประสานความเข้าใจร่วมกันระหว่างหน่วยงานราชการในพื้นที่และ
องค์กรชาวบ้าน โดยมีงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมเชื่อมประสาน ทำให้
องค์กรชาวบ้านในพื้นที่มีทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงานราชการ
6. ทีมงานวิจัยเกิดแนวคิดและการวางแผนการทำงานพัฒนาร่วมกับนักวิจัย
ก่อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง
7. เกิดแนวทางการพัฒนางานวิจัยต่อยอดจากฐานงานวิจัยเดิม

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง ช้าง คน ป่า แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา
ชุมชนคิดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยขอเสนอแนะข้อมูลที่เป็น
ประโยชน์ต่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน แก่องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อองค์กรชุมชน

- 1.1 สนับสนุนและส่งเสริมองค์กรชุมชนในระดับพื้นที่ เน้นการพัฒนาศักยภาพของ
คนให้มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนรอบแนวเขตรักษา
พันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ ให้ตระหนักและเห็นคุณค่าของผืนป่าผืนสุดท้ายที่เหลืออยู่ เห็นคุณค่าของสัตว์
ป่า ช้างป่า เข้าใจชีวิตของช้าง เข้าใจปัญหาสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม เข้าใจปัญหาการแข่งขัน
ทรัพยากร เพื่อที่จะมีทิศทางที่ดีและเหมาะสมสำหรับพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาที่ถูกจุด
- 1.2 ส่งเสริมงานวิจัยในระดับท้องถิ่น เพราะจะช่วยพัฒนาศักยภาพของคนในพื้นที่
การมีข้อมูลในเชิงวิชาการด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัญหา จะทำให้การต่อ
สู้อย่างองค์กรชุมชนเกี่ยวกับป่าไม้ และที่ดิน มีน้ำหนักมากขึ้น มีข้อมูล มีหลักฐาน มีข้อเท็จจริงที่
สามารถพิสูจน์ได้

1.3 การรับรองสิทธิชุมชน ในด้านการจัดการทรัพยากรชุมชน เช่นการตรากฎหมายป่าชุมชน การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนา โดยหน่วยงานรัฐคอยสนับสนุนกำกับดูแลร่วมกับชุมชน

1.4 สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายและกระบวนการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนในพื้นที่ ทั้ง 14 หมู่บ้านให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

1.5 องค์กรประชาชนในพื้นที่ควรจัดทำโครงการการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศน์เสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือประสานแหล่งทุนด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนกิจกรรม

1.6 ควรส่งเสริมให้มีกสิกรรมพื้นบ้านในพื้นที่เกี่ยวกับ ช้างป่า และทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับผืนป่ามรดกโลก เพื่อให้คนตระหนักในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและช้างป่า

2. ข้อเสนอแนะต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง

2.1 องค์กรที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎรในพื้นที่ เช่นองค์การบริหารส่วนตำบล ควรมีการประชุมวางแผนร่วมกับองค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่าอย่างจริงจัง เนื่องจากช้างป่าเริ่มออกจากป่าเพื่อหากินอาหารพืชไร่ของราษฎรมากขึ้น

2.2 องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ควรลดขั้นตอนการดำเนินงานเกี่ยวกับปัญหาช้างป่าให้น้อยลง เนื่องจากการมีขั้นตอนในหน่วยงานราชการที่มากเกินไปและใช้ระยะเวลาในการบรรเทาปัญหา ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่

2.3 องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ ควรจัดสรรงบประมาณเพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ประสบปัญหาช้างป่าให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่

2.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับปัญหาช้างป่าโดยตรง ควรมีการประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ควรมีการประชุมเพื่อวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า

2.5 หน่วยงานรัฐในระดับท้องถิ่นควรมีข้อมูลเกี่ยวกับช้างป่าโดยตรง และข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรในพื้นที่ให้มากขึ้นเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการวางแผนการจัดการทรัพยากร

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรสนับสนุนให้มีการทำวิจัยเกี่ยวกับช้างโดยตรง มีการสำรวจสภาพพื้นที่ การติดชิปให้ช้างเพื่อติดตามพฤติกรรม และเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรช้างได้ถูกต้องเหมาะสม

3.2 ควรสนับสนุนงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ส่งเสริมกระบวนการ สร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็ง

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

4.1 รัฐบาลควรมีการทบทวนนโยบายด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากขึ้น ในการวางแผน กำหนด กฎเกณฑ์ และ กำหนดทิศทางในการพัฒนาตนเอง

4.2 รัฐบาลควรทบทวนนโยบายการให้องค์กรเอกชนเช่าพื้นที่ป่าในราคาถูก ควรมี การศึกษาถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศ ศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการเช่าพื้นที่ป่าใน พื้นที่ป่าสงวน

4.3 รัฐบาลควรจัดตั้งองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาช้างป่าโดยตรง และ สนับสนุนให้องค์กรในระดับท้องถิ่นที่มีปัญหาเกี่ยวกับช้างป่า สามารถวางแผนการจัดการ ทรัพยากรช้างป่าได้ด้วยตนเอง และสนับสนุนให้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนให้การ ช่วยเหลือราษฎรที่ประสบปัญหาช้างป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ